

تحلیل ساختار روایت در محبوب القلوب (بر مبنای الگوی روایی گریماس)

تاج‌الدین خندان، لیلا خندان
khandantajeddin@gmail.com

چکیده:

ساختار روایت یکی مباحث نقد ادبی جدید به شمار می‌آید. گریماس تلاش کرده است تا اجزای تشکیل دهنده ساختار روایت ولادیمیر پروپ را به شش عنصر روایی تقلیل دهد. محبوب القلوب به عنوان یکی از داستان‌های عاشقانه ادبیات فارسی روایت زندگی شمس و قهقهه است که در قالب حکایت، اندیشه‌های عاشقانه و اجتماعی خود را به بیانی زیبا ارائه می‌کند. در این پژوهش سعی می‌شود که حکایت‌های محبوب القلوب را بر اساس الگوی ساختارگرایی گریماس بررسی و تحلیل شود. با تحلیل ساختارهای روایی محبوب القلوب می‌توان به هنر داستان‌پردازی و تفوق هنری میرزا برخوردار فراهی رهنمون شد. در این پژوهش، حکایت عاشقانه محبوب القلوب با سه مولفه، پیرنگ، ساختار کنشگران و تحول شخصیت تحلیل می‌شوند. پیرنگ داستان محبوب القلوب دارای سه بخش یا سه‌پاره‌ی ابتدایی، میانی و انتهایی هستند که از الگوی ثابت پیروی می‌کنند. نقش‌ها دارای هویتی اجتماعی یا یکی از حالت‌های فرهنگی یا درونی فاعل هستند. کنشگر فرستنده و گیرنده، به طور معمول "کنشگر فاعل" است. فاعل در تقابل با "فرهنگ و اجتماع" قرار می‌گیرد - یا چند مشارک در قالب یک کنشگر ارائه می‌شود. فاعل در جستجوی شیء‌ارزشی (تقرب برای اهداف اجتماعی و فرهنگی) است و سعی دارد که به مطلوب خود دست یابد، اما هنگامی که هدف، شیطانی و بر اساس امیال نفسانی باشد نیروی الهی، فاعل را از رسیدن به هدف باز می‌دارد مانند حکایت تاجر و قاضی.

کلید واژه: ساختارگرایی، روایت، محبوب القلوب، گریماس.

۱ - مقدمه

میرزا برخوردار بن محمود ترکمان فراهی، از شاعران و نویسندگان دوره صفوی است. در مورد تاریخ تولد او اطلاعات دقیقی در دست نیست اما در مقدمه کتاب محبوب القلوب آمده «او در فراه زاده شد و در همانجا به فراگیری ادب و دانش پرداخت و در جوانی به نویسندگی و شاعری روی آورد. سپس به مرو شاهجان رفت و دو سال نزد اصلان خان، حاکم آنجا، به سر برد. چندی بعد به اصفهان رفت و منشی حسن قلی خان قورچی باشی شاملو شد. در اصفهان به محافل ادبی راه یافت و به تدوین مجموعه داستانهای «رنا و زیبا» پرداخت. بعدها با تشویق اهل ادب، داستانهای جدیدی به این مجموعه افزود و آنها را تقسیم بندی محتوایی کرد و محفل آرا نامید (فراهی، بی‌تا: ۷-۱۱). از آثار او می‌توان به کتاب محبوب القلوب، کتاب تاریخی احسن السیر، که منسوب به اوست، باقی مانده است.

کتاب محبوب القلوب دارای داستان‌ها و حکایت‌های گوناگونی است که در اکثر حکایت‌ها فرهنگ اجتماعی و اقتصادی جامعه عصر صفوی را بازتاب می‌کند.

۲ - بیان مساله و اهداف پژوهش:

تحلیل ساختار روایت، رویکردی انتقادی در تاریخ نقد جدید در ادبیات جهان است. هدف اصلی این پژوهش بررسی ساختار روایت در داستان محبوب القلوب برای آشنایی و شناخت شیوه و ساختار داستان‌پردازی میرزا برخوردار فراهی است. از آنجا که میرزا برخوردار فراهی برای بیان اندیشه‌اش از شیوه داستان‌پردازی در قالب روایت کلاسیک بهره می‌گیرد؛ ضروری است برای شناخت و اهمیت هنری میرزا برخوردار فراهی به بررسی «ساختار روایت» محبوب القلوب پرداخته شود.